

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE MAKEDONYA'DA YUNAN ZULMÜ VE OSMANLI DEVLETİ'NİN TAVRI

Mustafa BUDAK*

Özet

Bilindiği gibi; I. Dünya Savaşı, Kırım Savaşı'ndan sonra dünyanın ikinci modern savaşı idi. Bu savaş, büyük orandaki insan ölümleriyle Avrupa için olduğu kadar Osmanlı Devleti açısından da bir felaketti. Hatta ölüm-kalım mücadelesiydi. Ancak Osmanlı Devleti için bu beka mücadelesi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rumeli'deki büyük toprak kayıpları ve Müslümanlara yönelik mezalim ile başlamış ve I. Dünya Savaşı'na kadar devam etmişti. Bu mücadelenin yaşandığı ve Müslümanların zulme uğradığı yerlerden biri de Makedonya idi. Bu zulmü yapan milletlerden biri de Yunanlılar idi. Bu makalenin amacı; I. Dünya Savaşı öncesi dönemde, Makedonya Müslümanlarının karşılaştıkları bu Yunan mezalimini ve buna karşı Osmanlı Devleti'nin tavrını, Osmanlı arşiv belgeleri ışığında değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Rumeli, Makedonya, Yunan Zulmü.

Abstract

THE GREEK PERSECUTION IN MACEDONIA BEFORE THE FIRST WORLD WAR AND THE ATTITUDE OF THE OTTOMAN EMPIRE

As it is known, the First World War was the second modern war of the world after the Crimean War. This war was a catastrophe for the Ottoman Empire as much as for Europe with large-scale human deaths. In fact, it was a life and death struggle. However, this struggle of the Ottoman Empire for survival had started with the great land losses and atrocities against Muslims in Rumelia after the Ottoman-Russian War of 1877-1878 and continued until the World War I. One of the

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi.
E-mail: mubudak@hotmail.com
Makalenin Geliş Tarihi: 04.10.2017
Makalenin Kabul Ediliş Tarihi: 29.10.2017

places where this struggle was experienced and the Muslims were persecuted was Macedonia. One of the nations who inflicted that persecution were the Greeks. The aim of this article is to evaluate the attitude of the Ottoman Empire against the Greek atrocities, which were faced by Macedonian Muslims in the pre-First World War period, in the light of the Ottoman archival documents.

Key Words: *The First World War, Rumelia, Macedonia, Greek Persecution.*

Giriş

I. Dünya Savaşı, Osmanlıların deyimiyle “Harb-i Umumi”, Amerikalı tarihçilere göre “tarihteki ilk topyekün savaş” idi¹. Macar ekonomist Karl Polanyi için I. Dünya Savaşı, 1815’den beri Avrupa’da devam etmekte olan “yüzyıllık barış”ı bitiren modern tarihin ilk büyük savaşıydı². Yine Polanyi’ye göre bu savaş, hem kapsadığı alan hem kullanılan silahların çeşitliliği ve hem de sebep olduğu milyonlarca insan kayıpları açısından tam bir felaket idi³.

Hiç şüphesiz, milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine yol açan bu savaştan en fazla etkilenen devlet Osmanlı Devleti idi. Çünkü Osmanlı Devleti, bu savaşın nesnesi/sahnesi konumundaydı. Bundan dolayı I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için bir ölüm-kalım savaşıydı. Kabul edilmelidir ki; Osmanlı Devleti’nin bu beka mücadelesi, özellikle 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’ndan sonra gerçekleşen Rumeli’deki büyük toprak kayıpları ile başladı⁴. Söz konusu toprak kayıplarına Rumeli’den yüz binlerce Müslüman’ın karşılaştıkları mezalimden dolayı Anadolu’ya muhacereti ve bu muhaceretin özellikle Balkan Savaşları’ndan sonra hafızalardan silinmeyecek bir tarzda trajik hal alması⁵, bu muhacirlerle birlikte Osmanlı devlet ricali ve aydınınının zihninde “son vatanın savunulması” hâkim bir düşünce haline geldi. Kanaatimizce, Balkan Savaşları’ndan sonra Osmanlı ülkesinde yaşanan sosyo-politik olayları (Rum ve Ermeni tehcirle-

¹ Jay Winter, Geoffrey Parker, Marry R.Habeck, **I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl**, Çeviren: Tansel Demirel, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 3-4.

² Karl Polanyi, **Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri)**, Çeviren: Ayşe Buğra, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 56.

³ **A.e.**, s. 58.

⁴ Bu toprak kayıpları yüzölçümü olarak 287.510 km2 idi. Bkz., Ahmet Şükrü Esmer, **Siyasî Tarih**, İstanbul 1944, s. 231.

⁵ Türkiye İçişleri Bakanlığı kayıtlarına göre, sadece 1912-1920 yılları arasında Balkanlar’dan gelen Müslüman göçmenlerin toplam sayısı 413.922’dir. Bkz.: Justin Mc Carthy, **Ölüm ve Sürgün**, Çeviren: Bilge Umar, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1995, s. 184.

ri dâhil) anlamada/yorumlamada, Osmanlı sivil ve askerî aydınının zihni arka planında bu travmatik savunma psikolojisi belirleyici bir rol oynamıştır. Mesela, 1913'te, İstanbul'da 25 sayı çıkan Türkçü "Büyük Duygu" dergisi, bu psikolojik durumu en yoğun şekilde yansıtmış ve hatta bazı başyazıları "intikam" başlıklarıyla çıkmıştı⁶. Aynı şekilde, Balkan Savaşı faciasını dünya kamuoyuna duyurmak amacıyla İstanbul'da kurulmuş olan Neşr-i Vesaik Cemiyeti'nin yayınladığı ve Ahmed Cevad'ın kaleme aldığı "Kırmızı Siyah Kitap 1328 Fecayii" (İstanbul 1328) adlı eserde Osmanlı Müslümanlarının bu faciadan ders alması ve teyakkuz halinde olması anlatılırken "intikam ve kin"den bahsedilmişti. Nitekim Fuad Dündar'a göre bu durum, muhacirlerle birlikte Hristiyan karşıtı intikam duygularını canlandırmış ve bu da İstanbul'daki Türkçü siyasî düşüncüyü kuvvetlendirmişti⁷. En azından bu düşüncelerin kabul görmesi Balkan Savaşları kayıplarına duyulan bir tepkinin sonucuydu⁸.

İşte Balkan Savaşları ve sonrası süreçte Rumeli Müslümanlarının mezalime maruz kaldığı bölgelerden biri de Makedonya idi. Makedonya, özellikle 1870'lerden beri Yunan-Sırp-Bulgar siyasî iddialarını gerçekleştirme adına birbirleriyle ve Makedon milliyetçi hareketi ile giriştikleri en büyük mücadele alanı idi. Ne var ki, hangisi olursa olsun, bu çatışmalardan/kavgalardan en fazla zarar gören ise tarafların "tek ötekisi" olan bölgenin Müslüman halkı idi. Peşinen söyleyelim ki; bölge Müslümanlarının gördükleri muamelenin adı tek kelime ile mezalim idi. Nitekim bu makalenin amacı, Ekim 1913-Temmuz 1914 arası dönemde Makedonya Müslümanlarının karşılaştıkları bu Yunan mezalimini ve buna karşı Osmanlı Devleti'nin tavrını, Osmanlı arşiv belgeleri ışığında değerlendirmektir.

⁶ Bu başyazılardan birkaç örnek verebiliriz: "İntikam Duygusu", **Büyük Duygu**, Sayı: 2, 29 Mart 1913; "Acımak Yok... İntikam", **Büyük Duygu**, Sayı: 9, 3 Temmuz 1913. Geniş bilgi için Bkz.: Mustafa Aksakal, **Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 39-41.

⁷ Fuad Dündar, **Modern Türkiye'nin Şifresi-İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1914-1918)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 191-192.

⁸ Funda Selçuk Şirin de Balkan Savaşları'nın Osmanlı/Türk aydını üzerinde travmatik etkiler bıraktığı ve bu aydınlar nezdinde Anadolu'ya ilginin arttığı kanaatindedir. Bkz.: "Türk Aydınımın Anadolu'ya Yönelişinde Balkan Savaşlarının Rolü", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXVIII/2, 2013, s. 523-548.

Öncelikle belirtelim ki; “Makedonya” coğrafi bir terim olup 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması’na kadar Osmanlılar tarafından kullanılmamıştı. Geniş anlamıyla o devirlerde Makedonya olarak anılmaya başlayan bu topraklar, Osmanlı idari sisteminde Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden (Vilayât-ı Selase) meydana gelmekteydi. Bu bölge, Orta Avrupa’yı Akdeniz’e bağlayan Morova ve Vardar nehirlerinin oluşturduğu iki büyük vadiyi kapsamasından dolayı stratejik bir öneme sahiptir. Öyle ki, Vardar vadisi üzerinden doğrudan Selanik’e, Adalar Denizi’ne ulaşmak mümkündür⁹. Bu stratejik öneminden dolayı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın sonunda imzalanan 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması’ndan itibaren İngiltere, Rusya ve Avusturya-Macaristan gibi devletlerin müdahalesiyle bir “Makedonya sorunu” ortaya çıkmıştır¹⁰. Bunda Osmanlı Devleti’nin zayıflamasından cesaretlenen Balkan milletlerinin milliyetçilik ve din temelli bağımsızlık hareketlerine girişmesi ve bu hareketler çerçevesinde bölgede ortaya çıkan İngiliz-Rus rekabeti büyük rol oynamıştır. Ayrıca bu rekabete Alman desteğini alan Avusturya-Macaristan da katılmıştır. Böylece Makedonya, 1912’e kadar bölgesel ve uluslararası güçlerin çetin siyasî ve askerî mücadelelerine sahne olmuştur¹¹.

Hemen belirtelim ki; Ekim 1912’de başlayan I. Balkan Savaşı’nın sahnesi Makedonya, bölgesel aktörleri Osmanlı Devleti, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ, global aktörler ise İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan idi. Esas itibariyle savaşın Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ devletleri idi. Nitekim, Ekim 1912’de başlayan I. Balkan Savaşı’nda Yunanlılar “Yunan Makedonyası” dedikleri bölgeye karşı saldırıya geçtiler. Bunun sonucunda Yunan ordusu, 8 Kasım 1912’de Selanik’e girdi. Ayrıca, Edirne Bulgar, İşkodra Karadağ, Yanya ise Yunan kuşatması altındaydı. Ancak, 17 Aralık 1912’de başlayan Londra’daki Elçiler Konferansı’ndan sonuç alınamayınca, savaş yeniden başladı (3 Şubat 1913). İlk aşamada, kuşatılmış şehirlerden biri olan Yanya, 6 Mart 1913’de,

⁹ Mehmet Hacısalıhoğlu, “Makedonya”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt: 27, s. 438-439.

¹⁰ Makedonya sorununun ortaya çıkışı ve gelişimi için Bkz.: Mehmet Hacısalıhoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s. 30-31, 40-47.

¹¹ Fahir Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, Ankara, TTK Yayınları, 1997, s. 580-581.

Yunanlılara teslim oldu. Bunun dışında, 26 Mart'ta Edirne, Bulgarlar; 23 Nisan'da ise İşkodra, Karadağlılar tarafından ele geçirildi. Bu arada, Yunan donanması, Bozcaada, Limni, Semadirek/Semendire (Samotraki) ve Taşöz adalarını ele geçirdi. Böylece, Makedonya ile İstanbul'un deniz bağlantısı kesilmiş oldu¹².

Görüldüğü gibi; 1913 yılının ilk aylarındaki siyasî ve askerî gelişmeler, Osmanlı Devleti aleyhindeydi. Bu süreçte, İngiltere ve Rusya gibi devletler, Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında biran önce barış yapılmasını istiyorlardı. Ancak, Balkan devletleri, birbirleriyle çakışan toprak kazançları elde etmeden barış yapmaya taraftar değillerdi. Mesela, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan gibi Balkan devletleri, bütün Ege adalarının Yunanistan'a bırakılmasını istemekle beraber Midye-Enez hattını kesin sınır olarak kabul etmediler. Fakat 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması ile bütün bu şartlara razı oldular. Bu antlaşmaya göre; Selanik ve Güney Makedonya Yunanistan'a, Orta ve Kuzey Makedonya Sırbistan'a ve Trakya sahilleri de Bulgaristan'a verildi. Görüldüğü gibi Makedonya paylaşılmıştı. Bu barıştan memnun olmayan Bulgaristan başta olmak üzere Balkan devletleri savaş ve ittifak sarmalı arasında gidip geldiler. Bu devletlerin esas anlaşmazlık konusu Makedonya idi. Özellikle Sırbistan ve Bulgaristan ele geçirdikleri yerlerle yetinme niyetinde değillerdi. Bulgarların sertleşmesi üzerine Sırp- Yunanlılara yanaştılar ve 1 Haziran 1913'de Sırbistan ile Yunanistan Selanik'te bir ittifak antlaşması imzaladılar. On yıl geçerli olması düşünülen bu ittifak ile Sırp- Yunanlıların Selanik limanından yararlanması ve Üsküp ile Manastır'ın bir demiryolu ile Selanik'e bağlanması öngörülmekteydi. Her iki devlet arasında sınır Vardar Nehri ile Ohri Gölü arasında bir çizgi olmakta ve bu çizgiye göre Bulgaristan'a Makedonya'nın kuzeyinde küçük bir kısım verilmekteydi¹³.

Bütün bu gelişmeler üzerine devreye giren Rusya'nın hem Bulgaristan'a ve hem Sırbistan'a savaşmamaları, savaşmaları halinde Slav davası önünde sorumlu olacaklarını hatırlatmasına rağmen her iki taraf da özellikle Makedonya üzerindeki hâkimiyet iddialarından vazgeçemediler. Sonunda Bulgarlar, 29-30 Haziran 1913 gecesi, Makedonya'da Vardar Nehri üzerinde toplanmış ortak Sırp-Yu-

¹² A.e., s. 669-678.

¹³ A.e., s. 680-688.

nan kuvvetlerine karşı saldırıya geçti ve böylece II. Balkan Savaşı başlamış oldu. Selanik'in biraz kuzeyindeki Kalkış'ta iki gün süren kanlı çarpışmalarda Bulgar ordusu geri çekilmeye başladı. Bu ricat, Kavala'ya kadar devam etti. Bu arada Türk ordusu 20 Temmuz'da Edirne'yi geri aldı¹⁴. Çok geçmeden, Romanya cephesinde (Dobruca) yenilen Bulgarların talebi üzerine 31 Temmuz'da mütareke, 10 Ağustos 1913'de de Bükreş'te barış yapıldı. Bükreş Barışı adı verilen bu antlaşmaya göre, Bulgar-Yunan sınırı Kavala'nın 30 km doğusundaki Mesta nehrinin denize döküldüğü yerden başlayıp Drama ve Demirhisar'ın kuzeyinden dolaşarak batı yönüne doğru Kalkış'ın biraz kuzeyinde ve Vardar nehrine yakın bir yerden tekrar kuzeye giden kısım Bulgar-Sırp sınırı olacaktı. Buna karşılık, Sırp-Yunan sınırı ise Kalkış'ın kuzeyinde Sırp-Bulgar sınırının başladığı yerden Ohri Gölü'nü geçerek Arnavutluk sınırına ulaşan bir çizgiydi. Bu çizgi Manastır, Florina ve Ohri'yi Sırbistan sınırları içinde tutmaktaydı¹⁵. Böylece Makedonya; Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaşılmıştır.

Bunun ardından Osmanlı Devleti, 29 Eylül 1913'de Bulgaristan ile İstanbul Antlaşması'nı imzalamış ve Türk-Bulgar sınırı belirlenmişti. Ayrıca, Bulgaristan sınırları içinde kalan Müslümanlar ile Osmanlı Devleti'nde kalan Bulgarlar mütekelâliyet esasına göre haklara sahip olacaklardı¹⁶. Aynı çerçevede 14 Kasım 1913'de, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında Atina Barışı imzalandı. Bu antlaşma ile Yunanistan'da kalan Müslümanların hakları güvence altına alındı¹⁷.

¹⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, II/2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 341-345.

¹⁵ Bükreş Barışı için Bkz.: A.e., s. 463-464.

¹⁶ İstanbul antlaşması için Bkz.: Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri I**, Ankara, 1953, s. 457-476.

¹⁷ Söz konusu antlaşmanın özellikle 11.maddesi Yunanistan'da kalan Müslümanların haklarını garanti altına alıyordu: "Yunanistan'a terk olunan mahaller ahalisinden zîr-i idare-i Yunaniye'de kalacak olanların can ve mallarıyla namus ve din ve mezhep ve âdâtına kemal-i ihtimam ile riayet olunacak ve bu kısım ahali an asıl tebaa-i Yunaniye'den olanların haiz oldukları hukuk-ı medeniye ve siyasîyeyi tamamiyle haiz bulunacaktır. Müslümanlar hürriyet-i diniyyeye ve ayin-i dininin alenen icrası konusunda serbestiye mâlik olacaklardır". Bkz.: Erim, A.e., s. 480-481.

1. Balkan Savaşları Sonrasında Yunanlıların Müslümanlara Yönelik Mezalimi

Balkan Savaşlarından güçlenerek çıkan Balkan devletleri, özellikle Yunanistan, kendi sınırları içinde yaşayan Müslümanlara yönelik bir sindirme, göç ettirme ve yerlerine muhacir Rumların yerleştirilmesi siyasetini izlemeye başladı. Oysa bu tutum, Atina Antlaşması hükümlerine aykırıydı.

Bu basit bir hak ihlali değildi. Balkan Savaşları sırasında Yunan idaresine geçen bütün yerleşim yerlerindeki Müslüman halk, Ekim 1913'den itibaren türlü baskılara maruz kalmaya başladı. Mesela, Ekim ortalarına doğru, Yunan askerleri Gevgili kazasındaki 1.000 hanelik Büyük Maya Dağı kasabasının ileri gelenlerini “sizde silah vardır” diyerek camiye doldurduktan sonra öldüresiye dövmüşler ve üç kişinin ölümüne sebep olmuşlardı. Yunan askerlerinin bu tarz saldırılarına köy ve kasabalarda uğrayan Müslümanlar, tutuklanarak Selanik'e getirilmekte; hapse atılmakta, işkencelere maruz kalmakta ve hatta topluca öldürülmekteydiler. Öyle ki; Yunanlılar, Osmanlı Devleti, Yunanistan'a savaş açarsa Müslümanların topluca katliama uğrayacağı söylentisini de yaymaktaydılar¹⁸. Yine aynı tarihlerde, köylerde yaşayan Müslümanların evleri silah arama bahanesiyle Yunanlı memurlar tarafından basılmış ve evde bulunan değerli mal ve eşyalara el konulmuştu. Bununla yetinmeyen Yunanlılar, Müslümanların ev ve mallarını bırakarak Osmanlı vatanına göç etmelerini istemekteydiler. İşkence ve baskıları o kadar arttı ki, binlerce Müslüman erkek, eşi ve çocukları ile birlikte Selanik ve diğer yerlere kaçmaya başladılar. Hatta dağlara kaçmaya çalışanlar da vardı. Müslümanlar sefilane bir hayat sürdükleri yetmiyormuş gibi kadınlara reva görülen mezalim de tahammül sınırlarının ötesine varmıştı. Bunun adı, bir Osmanlı arşiv belgesine göre “mecburi firar ve hicret” idi¹⁹.

Görüldüğü gibi durum, Müslümanlar için vahimdi. Ya tutuklanıp hapse atılıyorlardı; ya da evlerini boşaltarak kaçmaya çalışıyorlardı. Tabiatıyla bu zorunlu olarak boşaltılan evler, çok geç-

¹⁸ Selanik Müftüsü Ahmet Bin Ali'den Hariciye Nezareti'ne yazılan 4 Teşrin-i Evvel 1329/17 Ekim 1913 tarihli yazı, **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdiriyesi (DH-KMS)**, 1/43, lef 2.

¹⁹ Dâhiliye Nezaretinden Sadarete 13 Teşrin-i Evvel 1329/26 Ekim 1913 tarihli yazı, **BOA, DH-KMS**, 1/43, 1/2.

meden, Yunanlı memurlar tarafından Kafkasya başta olmak üzere yabancı ülkelerden gelen Rumlara verildi. Osmanlı Dâhiliye Nezareti’ne göre bu Yunan siyasetinin amacı “*o havalideki anasır-ı İslamı tamamen imha etmek maksadını pek vasi bir mikyasa tatbik*” etmekte.²⁰ Bunu önlemek için hem İstanbul’daki Yunan siyasî memuru Levidis’e kati bildirimde bulunuldu ve hem de Sulh Murahhası Galib Kemalî Bey aracılığıyla Yunan hükümeti nezdinde gerekli teşebbüslerin yapılması istendi. Aksi halde buradaki “*Rumlar hakkında tazyikat ve teşebbüsât-ı mümasilenin heman tatbiki*”-ne başlanacağı bildirildi²¹.

1914 yılına girerken, Yunanistan’ın Sisam Adası ihtilalcilerinden olan ve Osmanlı Devletince idam cezası verilen Sofilis adlı bir kişiyi Yunan Makedonyası’na vali olarak ataması, bu yerlerde yaşayan Müslümanlara yönelik var olan baskıların daha da artmasına ve hatta sistematik hale gelmesine sebep oldu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, hem İstanbul’daki Yunanlı memurlar nezdinde girişimlerde bulunmuş ve hem de Galib Kemalî Bey’e talimat vererek Yunan makamları nezdinde Atina’da temaslarda bulunmasını sağlamıştı. Ne var ki bu girişimler de Yunanistan’daki Müslümanlara yönelik baskıları sona erdirmeydi. Aksine, Müslümanlara yönelik baskılar ziyadesiyle artmıştır. Öyle ki; Müslümanlar her yerde dövülmekte, mallarına el konulmakta, sebepsiz yere tutuklanmakta ve öldürülmekteydi²². Bu tarz baskıların yaşandığı yerlerden biri de Siroz (Serez) bölgesi idi. Burada Müslüman evlerine cebren Rum göçmenler yerleştirilmekte, evlerdeki dini eşyalar Rumlar tarafından gasp edilmekte ve hâlihazırda, câmi gibi mukaddes mekânlar tecavüze uğramaktaydı. Nitekim Dâhiliye Nezareti, Hariciye Nezareti’ne ne yapılması gerektiğini bildirmiş ve bu hususu “*Yunan sefareti yahud hükümeti nezdinde teşebbüsât-ı lazıme ifasiyle yapılan mezalime nihayet verilmesi ve bilâ-muceb habs olunan İslamların tahliyesi ve Cema’at-i İslamiyye hukukunun ve Müslümanların mal ve canlarının ve ırz ve namuslarının taht-ı muhafaza etdirilmesi*” şeklinde açıklamaktaydı²³.

²⁰ BOA, DH-KMS, 1/43, 1/2.

²¹ Aynı belge; Atina Murahhası Galib Kemalî Bey’e 22 Teşrin-i Evvel 1329/4 Kasım 1913 tarihli yazı, BOA, DH-KMS, 1/43, 5/1.

²² Selanik’den Haşmet Hasan imzalı Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen 21 Kanun-ı Sani 1329/3 Şubat 1914 tarihli yazı, BOA, DH-KMS, 1/43, lef 10.

²³ Dâhiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine yazılan 28 Kanun-ı Sani 1329/10 Şubat 1914 tarihli yazı, BOA, DH-KMS, 1/43, lef 9/2.

Bu bağlamda Osmanlı Ajansı'nın Selanik'ten aldığı bir mektup, Makedonya Müslümanlarının maruz kaldıkları acımasız muameleleri bütün açıklığıyla ortaya koymaktaydı. Onların durumu bir muhaceretten öte “*umumî bir firar*” idi. Mesela, Siroz ve Demirhisar ve havalisinde bütün Müslüman köylüler göçe hazırlanan iki köy dışında tamamen memleketlerini terk etmişlerdi. Avrathisarı ve havalisi de bu akıbetten kurtulamamıştı. Karacaabad'dan 40.000 Müslüman sersefil göç ederken Kılıkış havalisinden de kabile kabile Selanik yönüne kaçırlar gözlenmekteydi. Hatta Selanik'te bile bazı Müslüman ileri gelenler hiçbir ciddi sebep olmaksızın tutuklanmışlardı. Bir hafta içinde Selanik'ten 8.000 Müslüman göç etmek zorunda kalmıştı. Daha da önemlisi Müslümanlara ait mektep, câmi ve medrese binaları Yunan hastane ve mekteplerine dönüştürülürken Müslümanları tahkir ve tahrik için bazı câmi, medrese ve kabristanlar ahır haline getirilmekteydi. Bu yönde Cemaat-i İslâmiye'nin yaptığı şikâyetler kesinlikle dikkate alınmadığı gibi,²⁴ Kavala'da da Müslümanlara zulüm devam etmekteydi. Hatta, Yunan memurlar, köylerden ve diğer yerlerden kaçarak gelen Müslümanların Kavala'ya girmelerine izin vermiyorlardı²⁵. Oysa şehirde yaşayan Müslümanların durumu hiç de iyi değildi. Nitekim, Kavala'dan alınan bir haber-mektup, gerçeği bütün açıklığıyla ortaya koymaktaydı²⁶:

“Son zamanlarda Yunanlıların zavallı Kavala ve havalisi Müslümanlarına karşı irtikâb ve icrâ eylemekte buldukları mezâlim hadd-i marufu pek ziyade aşmış, bura İslâmlarının hali cidden tahammül edilemez bir şekilde gelmiştir.”

Aynı gerçeği, gazeteci Yunus Nadi, yayımladığı başmakalesinde, açıklıkla dile getirmiş ve adeta, Osmanlı-Türk kamuoyunun infialini ortaya koymuştu. Ona göre Makedonya'da Türk ve Müslümanlar, mal ve mülklerini “*yok bahasına değil hiç bahasına*” satarak son derece ağır şartlarda göç etmeye çalışmaktaydılar²⁷:

²⁴ “Makedonya'da Yunan Mezalimi”, **Tasfir-i Efkâr**, nr.1036, 2 Nisan 1914, s. 4.

²⁵ Aynı muameleye Bulgar ve Yahudiler de maruz kalmışlardı. Bkz.:“Kavala'da Yunanlılar”, **Tasfir-i Efkâr**, nr.992, 11 Şubat 1914, s. 1; Yunan mezalimi sadece, buralarda gerçekleşmiyordu. Arnavutların çoğunluk halinde yaşadığı Epir, Yunan mezaliminin şiddetli görüldüğü bölgelerden biri idi. Mesela, Yunanlılar Nigriç adlı bir Arnavut köyüne saldırarak kadınları katl etmiş ve erkekleri ise zincirbend olarak Eğri'ye sevk etmişlerdi. Bkz.:“Epir'de Yunan Mezalimi”, **Tasfir-i Efkâr**, nr.992, 11 Şubat 1914, s. 1.

²⁶ “Kavala'dan Neler Oluyor”, **Tasfir-i Efkâr**, nr.1040, 11 Nisan 1914, s. 4.

²⁷ Ayrıca bu makalesinde yazar, Selanik şehbenderi Fuat Selim Bey'in, bu göçün teşvikinde

“Selanik ve havalisine Trakya'dan başlayın da Kafkasya'ya varıncaya kadar her taraftan celb olunan yüzbinlerce çıplak Rum muhacirlerinin nasıl iskân olunduğunu, Türk ve Müslüman halkın ne elim işkencelere ma'rûz bırakıldıklarını, Türk ve Müslümanların hep bu gadr ve şena'atler önünden firar etmekte bulduklarını biz bilmiyor muyuz zannolunuyor?”

Hâlâ Yunan idaresindeki yerlerin hapisaneleri Türk ve Müslümanlarla dolu. Hâlâ Türk ve Müslümanın harimine sellemehüs-selam Rumlar dâhil ve iskân olunuyor. Hâlâ Türk ve Müslüman ırz ve canı en feci' tehlikeler önünde titriyor. İşte Makedonya'dan Türk ve Müslüman muhaceretinin hakikî sebepleri bunlardır. Bu faci'aları tertîb ve ikâ' edenler ise Yunanlılardır. Yunan idaresinin müsamaha ve tasvibi ile hareket eden Rumlardır”.

Bu olaylar üzerine, Osmanlı Devleti'nin Atina Sefiri Galib Kemalî Bey, 1914 yılı Mart ortalarında bizzat Yunan Hariciye Nazırı ile görüşmüş ve bu görüşmesini 20 Mart 1914 tarihli tahriratı ile İstanbul'a bildirmişti. Söz konusu görüşmesinde, Galib Kemalî Bey, öncelikle, Siroz (Serez)'de saldırıya uğramış olan Müslüman evlerinin derhal tahliye ettirilmesini istedikten sonra, bölgedeki Müslüman büyük çiftlik sahiplerinin mallarını yeterince tasarruf edemedikleri yönündeki şikâyetleri bildirmişti. Buna karşılık Yunan Hariciye Nazırı, bu evlerin tahliyesi için emirler vermiş ve Müslümanların hukukunun korunması için gerekli tedbirlerin alınmakta olduğunu Galib Kemalî Bey'e bildirmişti. Bununla yetinmeyen Nazır, Edirne vilayetinden aldığı haberlere göre *“avdet eden ahali-i İslamiyyenin Rumları hanelerinden kovarak yerlerini zabt etmekte olduklarını”* söylemesi üzerine Galib Kemalî Bey, *“emlak sahiplerinin hukuk-ı tasarrufiyyesi tecavüzden masun olduğundan me'mûrîn-i mahalliyyenin bu gibi ahvâle müsâ'ade etmeyeceklerini”* bildirdi²⁸.

Genç Türklerin rolüne dair Yunan kamuoyundaki iddiaları reddeden açıklaması ile Yunanistan'ın Makedonya Valisi Sofilis (Gazetede Refulis, Osmanlı arşiv belgesinde Sofilis diye geçmektedir. Biz, Sofilis'i tercih ettik) *“Türk ve Müslümanları biz kaçırmadık, onlar gidiyorlar”* şeklindeki demecine de yer vermiş ve Vali'nin sözlerine tepkilerini ise şu sözlerle dile getirmişti: *“Ne alâ mantık!.. O halde kabahat kimde? Ne oluyor ki, bu Türk ve Müslüman ahali adetâ can havli ile Makedonya'dan dışarı fırlamak ızdırarı ile bîkarar bulunuyorlar.”* Bkz.: Y.Nadi, *“Rumeli'nden Türk ve Müslüman Muhacereti”*, **Tasfir-i Efkâr**, nr.1032, 29 Mart 1914, s. 1.

²⁸ Hariciye Nazırı namına Umum-ı Siyasîye Müdür-i Umumisi Ahmed Reşid'den Dâhiliye

Bu taahhütlere rağmen Yunan işgalindeki yerlerde Müslümanlara yönelik saldırılar devam etmekteydi. Mesela, Nisan başlarında Selanik'te Rumlar, Yahudilerin desteğiyle yaptıkları tütün grevini gerekçe göstererek Müslüman tütün tüccarları ile Müslüman halka karşı saldırıya geçtiler. Bunda amaç, çoğunluğu Müslüman olan tütün tüccarlarının hem kendilerine fazla yevmiye vermelerini sağlamak ve hem de onların Selanik'e gelmiş muhacir Müslümanlara yardım etmeleri ile Müslüman işçi çalıştırmalarını önlemek idi²⁹. Ayrıca, Selanik ve Kavala'nın dışında Drama'nın çeşitli köylerinde de Müslümanların yaşlarına bakmadan kız ve evli kadınlar Rumlar tarafından zorla alıkonmakta, Yunan jandarmaları keyiflerince Müslüman köyleri basarak Müslüman kadınların ırz ve namuslarına saldırmaktaydılar. Hatta, Drama Metropolit'i'nin emriyle Türk ve Müslümanların evleri tahliye edildikten sonra zorla Türkiye'den gelen Rum muhacirler iskan edilmekteydi. Bunun yanı sıra, Pürsüçan, Veysucan, Doksad, Edirneçik ve Zihne gibi kazalarda bulunan İslâm vakıfları ve onlara ait mülkleri de Yunan hükümeti tarafından müsadere edilmekten kurtulamadı³⁰. Bununla yetinmeyen Yunan idaresi, Müslümanları, iktisadî ve ticarî hayattan da dışlamaya çalışmaktaydı. Özellikle koyduğu yasaklarla tütün ticareti gibi Müslümanların en faal olduğu ticari işlerin Rumların eline geçmesini sağladı. Ayrıca Yunan hükümeti, Müslümanlara ait okulları işgal ederek kışla ve hastane haline getirilmesini temin etmekteydi³¹. En önemlisi 1913 tarihli Atina Antlaşması'na aykırı olarak Müslüman Cemaati'ne ait vakıflara ve onun gelirlerine el konulmaktaydı³².

1914 yılı Mayıs-Haziran aylarında bu tarz baskıların artarak devam ettiğini görmekteyiz. Bunda, Anadolu'dan ve Trakya'dan Yunanistan'a doğru yapılmakta olan Rum göçünün meydana getirdiği kinin de rolü vardı³³. Ayrıca, Şubat 1914'te, Osmanlı Devleti'nde baş

Nezaretine 29 Mart 1330/11 Nisan 1914 tarihli yazı, **BOA, DH-KMS**, 1/43, lef 13.

²⁹ "Yunan Mezalim ve Müfteriyatı", **Tasfir-i Efkâr**, nr.1054, 20 Nisan 1914, s. 2.

³⁰ Aynı yer.

³¹ Atina Sefareti'nden gönderilen 21 Mayıs 1914 tarihli yazı, **BOA, HR-SYS**, 13/2, lef 129'dan naklen **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi I**, s. 279-281.

³² Hariciye Nezaretine Atina Sefareti'ne gönderilen 25 Teşrin-i Evvel 1330/7 Kasım 1914 tarihli yazı, **BOA, HR-SYS**, 2056/3, lef 24.

³³ Kavala Şehbenderliğinden Hariciye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1914 tarihli yazı, **BOA, HR-SYS**, 13/2, lef 43; Kavala Şehbenderinin 7 Mayıs 1914 tarihli yazısı, **BOA, HR-SYS**, 13/2, lef 44'den naklen **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi I**, s. 255-257.

gösteren “Rum boykotu” da olumsuz etki yapmıştı³⁴. Bu durumun Rumların aleyhine olduğunu gören Venizelos, 27 Nisan'da başlayan görüşmelerde yumuşama gösterdi. Bunu fırsat bilen Galib Kemalî Bey, Venizelos'a mübadele önerisinde bulundu. Ona göre; bu mübadele, Aydın vilayetindeki Rumlar ile Makedonya'daki Müslümanlar arasında olacaktı³⁵. Galib Kemalî Bey bu kişisel önerisini Osmanlı Hükümeti'ne sundu³⁶. Bu öneri, Osmanlı hükümeti tarafından olumlu karşılandı. O kadar ki, Sadrazam Said Halim Paşa, Galib Kemalî Bey'den bu işin bir an önce yapılmasını istedi³⁷. Galib Kemalî Bey, 18 Mayıs'ta Venizelos'a Aydın vilayetinde yaşayan Rumlar ile Makedonya'dan gelecek Müslümanların mübadelesinin Osmanlı Hükümetince kabul edildiğini bildirdi³⁸.

Esasında Yunanlılar mübadeleye karşı değillerdi. Onlar, Rumların saldırılara uğramalarından korkuyorlardı. Buna karşılık Osmanlı Hükümeti, bu işin bir an önce başlamasında ısrar ediyordu. Hatta, Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayeti'ne gönderilen 21 Mayıs tarihli bir telgrafta, Makedonya'daki Müslümanlar ile Aydın vilayetindeki Rumların karşılıklı mübadele ve hicretlerinin esas itibariyle kararlaştırıldığından bahsedilmiş ve bu işin bir komisyon marifetiyle yapılması gerektiği ve bunun da zaman alacağından dolayı Makedonya Müslümanlarının sahilden başlayarak iç bölgelere doğru Rum köylerinde misafir edilmeleri bildirilmişti. Ayrıca, bu süreçte güvenliğin sağlanması için bu köylere ya jandarma kuvveti yerleştirilmesi ya da seyyar jandarma birliklerinin istihdamı istenmişti³⁹.

³⁴ Bu boykot, Osmanlı vatandaşı bazı Rumların Yunan hükümetine yaptıkları bağışlar ve bu bağışların Balkan harplerinde Yunanistan'ın askerî başarılarına katkı yapmasından dolayı başlamıştı. 1913-1914 yılları arasında görülen bu boykot girişiminin amacı, Rumların ekonomik durumlarını sarsmak ve Türklerin gelişimini sağlamaktı. Geniş bilgi için Bkz.: Hasan Taner Kerimoğlu, “1913-1914 Rumlara Karşı Boykot ve Hüseyin Kazım Bey'in Bir Risalesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/13, 2006/ Güz, s. 95-98.

³⁵ Galib Kemalî Bey (Söylemezoğlu), *Hatıraları Atina Sefareti (1913-1916)*, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1946, s. 113-114.

³⁶ Galib Kemalî'den Venizelos'a 5 Mayıs 1330/18 Mayıs 1914 tarihli özel mektup, **BOA, HR-SYS**, 2035/2.

³⁷ Said Halim Paşa'dan Galib Kemalî Bey'e 17 Mayıs 1914 tarihli telgrafı, **BOA, HR-SYS**, 2035/2.

³⁸ **BOA, HR-SYS**, 2035/2.

³⁹ İlgi çekicidir ki, bu telgrafta mübadele kararının Venizelos'un teklifi üzerine kararlaştırıldığından bahsedilmekteydi: Bkz.: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdiriyyeti'nden Aydın Vilayeti'ne gönderilen 8 Mayıs 1330/21 Mayıs 1914 tarihli telgraf, **BOA, Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi**, 41/37.

Sonunda Yunan başbakanı Venizelos, 28 Mayıs 1914'de, Osmanlı Hükümeti'ne bir mektup göndererek Aydın vilayetinin köylü Rum halkı ile Yunan Makedonya'sında yaşayan Müslümanların mübadelesini kabul ettiğini bildirdi⁴⁰. Ne var ki Yunan hükümeti, işi ağırdan almaktaydı. Çünkü, bu mübadele önerisi, hem Megali İdea'ya engel oluşturacak ve hem de Yunan hükümetine yeni ekonomik yükler getirecekti.

Bu arada, Drama, Selanik ve Kavala'da Müslümanlara yönelik zulüm de aralıksız devam etmekteydi. Sonunda Osmanlı hükümeti, 1 Mayıs 1914'de bu zulmü, Avrupalı devletlerin İstanbul'daki büyükelçilerine bir muhtırayla bildirdi. Bu muhtıraya göre "*Makedonya'daki ahali-i İslâmiyenin vaz'iyeti gitdikçe nâ-kâbil-i tahammül bir dereceye varmaktadır. Ahâli-i İslâmiyenin şahsına, namusuna, emvaline, mezhebine, hatıra-i emvâtına, müessesât-ı diniyye ve tedrisiyyesine karşı suret-i mütemâdiyede ta'arruzât vukû'bulmaktadır.*" Öyle ki bu saldırılar, Müslümanların tarihi hatıralarının/eserlerinin tahribine kadar gitmekteydi. Muhtıranın "*âsâr-ı vahşet*" olarak tanımladığı bu tahribat örnekleri arasında Siroz (Serez)'deki Mora eski valisi Yusuf Paşa aile mezarlığının tahribi, Zihne Cami'nin yıkılması, Siroz'daki Ahmed Paşa Cami'nin tamamen ahıra çevrilmesi, Evranos Cami'nin kısmen saman ambarı haline getirilmesi, aynı câmi mezarlığının tahribi ve askerî eğitim alanı haline sokulması, yine Siroz ve Atpazarı'ndaki mezarlıkların tahrip edilmeleri bulunmaktaydı. Ayrıca muhtıra, bu zulmün sadece Yunan işgaline uğrayan Makedonya'nın doğu kesimlerinde değil Rum göçmenlerin yerleştirilmeye başlandığı batı bölgelerinde (Vodina, Karaferiye/Karaferye gibi) de kendini gösterdiğini belirtmekteydi. Sonuç olarak muhtıra, Makedonya'da Kavala'dan Serfice'ye kadar olan bölgede hiçbir kanun ve hükümetin olmadığını iddia etmekte ve buralarda görülen zulmün Müslümanların tamamen yok edilmesini amaçlayan geniş bir planın uygulaması olduğunu savunmaktaydı⁴¹.

Görüldüğü gibi; Makedonya'da yaşanan zulmü, Osmanlı hükümeti, Avrupalı devletlere bir muhtıra ile bildirirken Yunanlılar aksi görüşleri savunmaya devam etmekteydiler. Mesela, Makedonya

⁴⁰ Venizelos'tan Galib Kemalî Bey'e yazılan 15 Mayıs 1330/28 Mayıs 1914 tarihli mektup, **BOA, HR-SYS**, 2035/2.

⁴¹ "Bab-ı Âli Muhtırası", **Tasfir-i Efkâr**, nr.1067, 3 Mayıs 1914.

Valisi Sofilis, Drama'da yaptığı incelemeler sonucunda Yunan hükümetine verdiği raporlarda Yunan Makedonyası'nda yaşayan Müslümanların iyi durumda olduklarını bildirmekteydi. Bu ise Osmanlı hükümetince kabul edilecek gibi değildi. Sonunda Galib Kemalî Bey, Selanik Başkonsolosu Fuad Selim ile Nuri Beylere yeniden incelemeler yapılmasını emretti⁴². Diğer taraftan da Galib Kemalî Bey, bölge ile ilgili kendi raporlarını Venizelos'a göstermek suretiyle artık mübadeleye bir an önce geçilmesini söyledi⁴³.

Bunun üzerine Venizelos, durumu kendisi görmek için Yunan Makedonyası'na bir gezi düzenledi. Gezi sonunda Makedonya'da Müslümanlara yönelik haksızlıklara son verileceğini, bu konuda gerekli tedbirlerin alınacağını Galib Kemalî Bey'e bildirdi⁴⁴. Osmanlı gazetelerine göre Venizelos'un Makedonya ziyareti "*göz boyama gezisi*" idi.

Sonunda Venizelos, Galib Kemalî Bey'in Makedonya'da bizzat incelemelerde bulunmasını istedi. Bu teklifi kabul eden Galib Kemalî Bey, Haziran başlarında, Yunan Başbakanı Venizelos'un izniyle Selanik, Drama, Siroz ve Kavala ile köylerine yönelik bir teftiş gezisi düzenledi. Bu amaçla Atina Sefiri, dört gün boyunca Drama ve köylerini ziyaret etti. Daha sonra Selanik'e döndü ve ardından Karaferye/Karaferye ve Vodina taraflarına da gitti. Sefire göre; gezilen bütün yerlerde Müslüman halk, ilk önce Trakya muhacirinin ve daha sonra jandarma ve askerlerin türlü tecavüzlerine uğramıştı. On gündür süren bu saldırı ve tecavüzlerin istenildiği takdirde önlenebileceğini düşünen Galib Kemalî Bey, hâlihazırda tutuklu bulunan Drama eşrafının serbest kalması için gerekli girişimlerde bulunduğunu bildirmişti⁴⁵. Oysa her şey apaçık ortadaydı. Bu yapılanlar, Galib Kemalî Bey'in teftiş gezisinden Dâhiliye Nezareti'ni haberdar eden Hariciye Nezareti'nin yazısında ifade edildiği gibi "*Makedonya'da Rumlar tarafından ikâ edilen mezalim*"den başka bir şey değildi⁴⁶.

⁴² BOA, HR-SYS, 2031/1, lef 66.

⁴³ Söylemezoğlu, a.g.e., s. 108.

⁴⁴ BOA, HR-SYS, 2033/1, lef 66.

⁴⁵ Atina Sefiri Galib Kemalî Bey tarafından Kavala'dan gönderilen 7 Haziran 1914 tarihli telgrafnamenin sureti, BOA, DH-KMS, 1/43, lef 18; Atina Sefiri Galib Kemalî Bey'in Kavala'dan gönderdiği 11 Haziran 1914 tarihli telgrafnamenin sureti. BOA, DH-KMS, 1/43, lef 19.

⁴⁶ Hariciye Nezareti'nin 31 Mayıs 1330/13 Haziran 1914 tarihli yazısı, BOA, DH-KMS, 1/43, 20/2.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu zulmün artışında Trakya ve Anadolu'dan göç eden Rumlar etkin rol oynamaktaydılar. Bunlar, Müslümanlara saldırarak evlerine el koymaktaydılar. Mesela, Haziran'da, 500 haneli Yaygın mahalline gelen Trakya Rumları, Müslümanların evlerine gasp etmişler ve onlar da Selanik'e göç etmek zorunda kalmışlardı⁴⁷. Aynı şekilde Yunan hükümeti, Kafkasya'dan gelen Rum muhacirleri de Vardar, Doğancı, Karaoğlu ve Yahya köylerinde el koydukları Müslüman evlerine yerleştirdi. Bu gasp olayı, evlerle sınırlı olmayıp Müslümanların malları da müsadere edilmekteydi. Bunun sonucunda Müslümanlar, bu yerleri terk ettiler⁴⁸ ve Selanik'e gittiler. Göç etmek için Selanik Limanı'na gelen Müslümanlar, uzun ve yorucu gidiş işlemleriyle uğraşmaktaydılar. Ezizyet bununla bitmemekte ve tam gemiye binmeden önce bütün eşyaları açılarak tapular yırtılmakta, eşyalar gasp edilmekteydi. Herkesten zorla kişi başı beşer kuruş donanmaya yardım parası alınması da işin cabasıydı⁴⁹.

Görünen o ki; Osmanlı ve Yunan hükümetleri, mübadeleden başka bir çare olmadığını anlamışlardı. Zaten, Temmuz'dan önce karşılıklı Müslüman-Rum hicreti başlamıştı⁵⁰. Bu sürecin oluşabilecek hukukî sorunlarını halletmek için 5 Temmuz'da Muhtelit Mübadele Komisyonu kuruldu ve taraflar görüşmelere başladı. Bu komisyonun görevi, anlaşmazlıkları çözecek, mal ve mülklerin kıymetlen-dirmesini yapacaktı. İzmir ve İstanbul'da çalışmalarını sürdüren bu komisyon, Osmanlı Devleti'nin savaşa resmen girmesiyle çalışmalarını sona erdirdi⁵¹. Fakat Yunan Makedonyası'nda yaşayan Müslümanların dramı ise sona erecek yerde daha da artmıştır.

⁴⁷ Selanik Müftü Vekilinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Haziran 1330/15 Haziran 1914 tarihli yazı, **BOA, DH-KMS**, 19/68, lef 6.

⁴⁸ Atina Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 28 Haziran 1330/11 Temmuz 1914 tarihli yazı, **BOA, HR-SYS**, 13/2, lef 38.

⁴⁹ Selanik Müftü Vekilinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Haziran 1330/15 Haziran 1914 tarihli yazı, **BOA, DH-KMS**, 19/68, lef 6.

⁵⁰ 1 Temmuz 1914'de komisyon öncesi dönemde Yunan idaresindeki Batı Trakya toprakları ile Yunan Makedonyası'nda yaşayan Müslümanlardan toplam 240.000 kişi Osmanlı vatani-na göç etmiştir. Buna karşılık 80.000 Rum Yunanistan'a gitmiştir. Bkz.: Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Millî Mücadele I**, Ankara, TTK Yayınları, 1987 s. 93.

⁵¹ Bu komisyonun faaliyetleri için Bkz.: Nurten Çetin, "1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 24, Konya, 2010, s. 155-165.

2. Yunan Zulmüne Trakya ve Anadolu'dan Yükselen Tepkiler

Şurası bir gerçek ki; Balkan Savaşları ve sonrası dönemde, Yunanistan hâkimiyetinde kalan Makedonya'daki Müslümanlara yönelik saldırı, tecavüz ve müsadere gibi olaylar ve sonunda yapılmak zorunda kalınan muhaceret, Osmanlı kamuoyunda Osmanlı ülkesindeki Rumlar ile Yunanistan'a yönelik tepkileri artırmıştır. Bu tepkilerin ülke çapındaki ilk tezahürü, 1913-1914 yıllarında Rumlara yönelik ticarî boykot hareketi idi⁵².

Diğer taraftan Osmanlı Devleti vatandaşı olan Müslüman halk, Makedonya'daki Müslüman zulmünü, İstanbul hükümetine gönderdikleri telgraflarla tepkilerini dile getirmekteydiler. Mesela, İzmir'den 12 Mayıs 1914'de, ahali adına Belediye Reisi Hafız Mehmed Bey tarafından 29 Nisan 1330/ 12 Mayıs 1914 tarihinde gönderilen bir tepki telgrafı oldukça duygu yüklüydü⁵³:

“Rumeli’de Müslümanlara yapılan mezalim artık canlarımızı yakdı. Sabr ü tahammülümüzü tüketti. Eğer buna bir nihayet verilmezse galeyan-ı milletin sevk-i tabiatıyla feveranı muhakkaktır. Hükümetimizden bu hale bir çare bularak matem-i umumiyye bir nihayet verdirilmesini sabırsızlıkla istirham eyleriz.”

Aydın'ın Köşk nahiyesi Belediye Reisi Mehmed Bey'den 27 köy adına Sadaret'e gönderilen 2 Mayıs 1330/15 Mayıs 1914 tarihli telgrafı da aynı içerikteydi.⁵⁴

“Makedonya ve Epir’de dindaşlarımıza karşı icrâ olunan mezalim ile heder edilen kanlar ve hetk eyledikleri izzetlerinin biran evvel masuniyeti yirmi yedi karye ahali namına temenni eylerim”.

Bu tepkilerin Osmanlı hükümeti nezdinde kabul gördüğünü ve mezalimi önlemek için gerekli tedbirlerin alınması görüşünün benimsendiğini belirtmekte fayda vardır. Bu meseleden doğan tepkiler, 21 Mayıs 1914'de, Dâhiliye Nezareti tarafından Sadaret'e bildirilmiş ve Yunanlıların, idarelerindeki Müslümanlara gösterdikleri muamele *“tecavüz”* olarak tanımlandıktan sonra halkın tepkisi de

⁵² Kerimoğlu, a.g.m., s.95-98.

⁵³ DH-KMS, 1/43, lef 16.

⁵⁴ DH-KMS, 1/43, lef 17.

“*efkâr-ı ahalinin hal-i galeyanı*” olarak ifade edilmiştir. Dâhiliye Nezareti tezkiresinde özellikle Aydın vilayetinden gelen tepki telgraflarına temas edildikten sonra Osmanlı kamuoyunun “*mümkün mertebe teskin edilmek üzere Rumeli’de cereyan ef’al-i zalimane ve i’tisaf-karaneve nihayet verilmesi*”nin sağlanması istenmekteydi⁵⁵.

Sonuç

Makedonya, Balkanların tam merkezinde son derece stratejik bir bölgedir. 1878’e kadar fazlaca üzerinde durulmayan Makedonya, bu tarihten sonra bağımsızlıklarını yeni kazanmış Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan gibi Balkan devletlerinin mücadele alanı haline gelmiş, İngiltere ve Rusya’nın müdahaleleriyle uluslararası bir sorun olmuştur. Balkan Savaşlarından sonra üç Balkan devleti arasında paylaştırılan Makedonya’nın Yunan hâkimiyetinde kalan bölgelerindeki Müslümanlar, Yunanlıların tecavüz, saldırı, gasp ve göç ettirme eylemlerine dayalı siyasetiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu siyasetin Müslümanlara yönelik kısmı mezalimdir. Bu mezalim Selanik Cemaat-i İslâmiyesi’nin Avrupalı diplomatik temsilcilere sunduğu muhtırasında bütün çıplaklığıyla yer almaktadır⁵⁶:

“*Makedonya Müslümanlarının müctemi’an vuku bulmakta olan muhacereti münhasıran Müslüman ahali hakkında reva görülen tazyikden kaynaklanmaktadır. Bugün Müslümanların ırzına malına canına, dinine, meskenine ve bilcümle mukaddesatına karşı her nev’ taarruzatda bulunuluyor. Şimdiye kadar Türklerden 250.000’i müteceviz nüfus maruz kaldıkları taarruz üzerine vatanlarını terke mecbur kalmışlardır. Jandarmaların refakatinde bulunan Rum muhacirleri gece gündüz baltalarla kapılarımızı kırarak meskenlerimize el koyuyorlar. Bu meskenlere Kafkasya ve Trakya Rum muhacirleri yerleştiriliyor. Yunan resmi makamları yapılan şikâyetleri duymuyor bile. Bu hususda iki ihtimal var: Ya hükümetimiz bizi muhacerete icbâr etmek için bizim burada yaşayabilmek imkânının büsbütün mahv edilmesini terviç ediyor. Veyahut bizi himaye ve muhafaza edebilmek nüfuz ve iktidarından mahrumdur.*”

⁵⁵ Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 8 Mayıs 1330/21 Mayıs 1914 tarihli tezkire, **DH-KMS**, 1/43, 14/1.

⁵⁶ Nedim İpek, **Mübadele ve Samsun**, Ankara, TTK Yayınları, 2000, s. 19-20.

Buna karşılık Osmanlı Devleti, elçileri vasıtasıyla Yunan idaresindeki Müslümanların durumunu yerinde izlemiş ve bu olumsuz eylemlerin önlenmesi amacıyla Yunan hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Ancak, Yunan hükümetinin oyalayıcı tutumundan dolayı istenen sonucu alamamıştır. Bu süreçte Müslümanların döndükleri yön, Anadolu ve Trakya'ya doğru göçtür⁵⁷. Osmanlı Selanik Konsolosuna göre; Atina Antlaşması'ndan Haziran 1914'e kadar Yunanistan'dan göç eden Müslümanların sayısı 150.576'dır⁵⁸. Buna rağmen, bu olaylar, I. Dünya Savaşı ve sonrası dönemde, yeni Türkiye'nin inşasında sosyo-politik, millet kriterinin oluşumunda ise psikolojik etki yapmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

A. Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS) 1/43, 19/68,

Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi, 41/37.

Hariciye Nezareti Siyasî Kısım (HR-SYS) 13/2, 19/68, 2031/1, 2033/1, 2035/2, 2056/3

B. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi I, İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.

2. Süreli Yayınlar

Tasfir-i Efkâr (Şubat-Mayıs 1330/1914)

3. Kitaplar

Armaoğlu, Fahir: **19.Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, Ankara, TTK Yayınları, 1997.

⁵⁷ Bu sürecin Rumlara yönelik yönü ise Anadolu'dan Yunanistan'a doğru yapılan Rum göçüdür. Bu sayı 150.000 ila 300.000 arasındadır. Ayrıca, Osmanlı Rumları, I. Dünya Savaşı'nın başlarında bir iç göçüne de maruz kalmışlardır. Bu konuda Bkz.: Ahmet Efiloğlu, **Osmanlı Rumları-Göç ve Tehcir 1912-1918**, İstanbul, Bayrak Yayıncılık, 2011.

⁵⁸ Aynı sürede Selanik yoluyla göç edenlerin sayısı 301.152 idi. Bkz. **BOA, HR-SYS, 2035/2, lef 1-2.**

Bayur, Yusuf Hikmet: **Türk İnkılabı Tarihi**, II/2, Ankara, TTK Yayınları, 1991.

Bıyıklıoğlu, Tevfik: **Trakya'da Millî Mücadele I**, Ankara, TTK Yayınları 1987.

Dündar, Fuad: **Modern Türkiye'nin Şifresi-İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1914-1918)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Erim, Nihat: **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri I**, Ankara, 1953.

Hacısalihioğlu, Mehmet: **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

İpek, Nedim: **Mübadele ve Samsun**, Ankara, TTK Yayınları, 2000.

Mc. Carthy Justin: **Ölüm ve Sürgün**, Çeviren: Bilge Umar, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1995.

Polanyi, Karl: **Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri)**, Çeviren: Ayşe Buğra, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

Galib Kemalî Bey (Söylemezoğlu): **Hatıraları Atina Sefareti (1913-1916)**, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1946.

Taştan, Yahya Kemal: **Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İstanbul, Ötügen Yayınevi, 2017.

Winter, Jay; Parker, Geoffrey; Habeck, Marry R.: **I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl**, Çeviren: Tansel Demirel, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

4. Makaleler

Çetin, Nurten: "1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 24, Konya, 2010, s. 155-165.

Hacısalihioğlu, Mehmet: "Makedonya", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt: 27, s. 438-439.

Kerimoğlu, Hasan Taner: "Balkan Savaşlarında Osmanlı Propagandası: Neşr-i Vesâik Cemiyeti", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXIX/2 (2004), s. 539-561.

_____, "1913-1914 Rumlara Karşı Boykot ve Hüseyin Kazım Bey'in Bir Risalesi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, V/13, 2006/ Güz, s. 95-98.

Şirin, Funda Selçuk: "Türk Aydınının Anadolu'ya Yönelişinde Balkan Savaşlarının Rolü", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXVIII/2, 2013, s. 523-548.